

da će izbiti rat ako na Balkanu ne provede temeljite reforme. Činjenica da je ruska diplomacija planirala stvoriti savez Srbije i Bugarske, koje su se tajnim sporazumom dogovorile o podjeli Makedonije, britanskoj diplomaciji jasno je ukazivala da će prije ili kasnije izbiti rat protiv Osmanskog Carstva, ali ona nije bila spremna suprotstaviti se tim planovima zbog očuvanja savezništva s Rusijom, no nije htjela zauzeti ni izričiti protuosmanski stav koji bi koristio samo Njemačkoj. I Rusija i Francuska kritizirale su Britaniju zbog takvog držanja, ali ona je tek nakon izbijanja rata i velikih teritorijalnih dobitaka balkanskih država, koji su naznačili kraj osmanske vladavine u jugoistočnoj Europi, drastično promijenila smjer u politici i odlučila prihvatiti osvajanja balkanskih država. Time je, prema autorovu mišljenju, napravila veliki korak prema rješavanju balkanske dileme u korist Rusije jer je nakon završetka balkanskih ratova održavanje saveza s Rusijom bio prvenstveni interes Britanije. Kako je postalo jasno da je osmanlijska vladavina u jugoistočnoj Europi završila, glavni cilj britanske politike prema Turskoj bio je održavati *status quo* u njezinim azijskim dijelovima, a tursko nezadovoljstvo ishodom Prvog balkanskog rata nije više moglo računati na britansko razumijevanje i potporu kao u razdoblju prije balkanskih ratova.

Knjiga Karla Adama zanimljivo je štivo za sve znanstvenike koji se bave politikom međunarodne diplomacije prema jugoistočnoj Europi početkom dvadesetog stoljeća jer detaljno opisuje manje poznate karakteristike britanske vanjske politike u kratkom razdoblju. Iako sadržajem izravno ne govori o Hrvatskoj, domaćim istraživačima važna je zbog razumijevanja političkih odnosa velikih sila do završetka Drugog balkanskog rata i njihovih političkih stavova uoči izbijanja Prvog svjetskog rata.

ZLATKO KUDELIC

Elisabetta RICCIARDI, *Vita sotto le armi, vita clandestina, Cronaca e silenzio nei diari di un ufficiale (1940-1943)*, Firenze University Press, Firenze 2010., 223 str.

Riječ je o ratnom dnevniku koji je od 10. lipnja 1940. do 4. travnja 1943. vodio pričuvni talijanski časnik poručnik Carlo Ricciardi (1916.–1966.). Njegova kćerka Elisabetta započela je 2005. prepisivati očev dnevnik, što ju je potaknulo i da istraži njegov ratni put. Rezultat svega ova je knjiga u kojoj je ratni dnevnik poručnika Ricciardija objavljen u cijelosti, dok je u uvodnoj studiji prikazan njegov životni put – obiteljske prilike, odrastanje, školovanje, pristupanje talijanskoj vojsci i sudjelovanje u Drugom svjetskom ratu.

Nakon što je u listopadu 1939. diplomirao političke znanosti Ricciardi odlazi u vojsku, gdje se školuje za pričuvnog časnika konjaništva, koje se smatralo prestižnim dijelom kraljevske talijanske vojske i u kojem su služili članovi talijanskih aristokratskih obitelji. Zapravo je Ricciardi težio nakon odsluženja vojske nastaviti karijeru u talijanskoj diplomaciji, u kojoj je služio i njegov otac. No ove planove mijenja ulazak Italije u rat na strani Njemačkog Reicha protiv Francuske i Velike Britanije. Upravo na dan kada Mussolini proglašava ulazak Italije u rat, 10. lipnja 1940., Ricciardi započinje voditi dnevnik. Kao časnik u konjaničkoj pukovniji "Saluzzo", koja je bila u sastavu 1.

brze divizije, Ricciardi u travnju 1941. sudjeluje u napadu na Kraljevinu Jugoslaviju, a poslije je njegova pukovnija smještena u Jastrebarskom, odnosno na teritoriju novo-proglašene Nezavisne Države Hrvatske. U jesen 1941. Ricciardi se vraća u Italiju, gdje se dodatno školuje za časnika oklopnih postrojbi, a zatim služi u konjaničkoj pukovniji "Vittorio Emanuele II". U prosincu 1942. Ricciardi je upućen u Zapovjedništvo talijanske 8. armije, koja se tada nalazi u Sovjetskom Savezu i čije postrojbe sudjeluju u borbama na širem području Staljingrada. Ricciardi je u Zapovjedništvu trebao raditi kao prevodilac za njemački jezik. U veljači 1943., kao dio osoblja koje nije nužno za 8. talijansku armiju, vraća se u Italiju. Dnevnik je pretao voditi nedugo nakon povratka iz Sovjetskog Saveza, početkom travnja 1943. godine. No njegova je kći na temelju drugih izvora rekonstruirala njegov kasniji ratni put. Nakon objave talijanske kapitulacije u rujnu 1943. ta će zemlja postati poprište borbi između njemačke vojske i zapadnih saveznika. Istodobno je to i razdoblje građanskog rata u kojem se oni koji su ostali vjerni Mussoliniju i njemačkom savezniku bore protiv antifašističkih partizana koji se pojavljuju u sjevernim i središnjim dijelovima Italije. Zapravo su začetke tog "pokreta otpora" činili pojedini pripadnici kraljevske talijanske vojske, pa tako i poručnik Ricciardi, koji pristupa partizanskim postrojbama "Zelenih plamenova" (*Le Fiamme Verdi*). Ricciardi je kao pripadnik "pokreta otpora" dočekao kraj rata, čime je njegova vojna karijera, nakon šest godina, privedena kraju.

Za naše povjesničare najzanimljiviji će biti dijelovi ratnog dnevnika u kojima Ricciardi opisuje svoj boravak na području NDH. Tijekom napada na Kraljevinu Jugoslaviju on u dnevniku ne bilježi nikakav ozbiljniji sukob s jugoslavenskom vojskom, a njegova se postrojba od sredine travnja do početka svibnja 1941. kretala smjerom Delnice – Gomirje – Plitvička jezera – Josipdol – Ogulin – Radočaj, a zatim se smjestila u Jastrebarskom, zapravo u blizini talijansko-njemačke demarkacijske crte kojom su razdvojena njihova područja utjecaja u NDH. Ricciardi je 14. svibnja 1941. posjetio Zagreb, u kojem je imao i rodbinu, a u dnevniku je zapisao da je riječ o prelijepom gradu koji se može usporediti s Bolognom. Tamo se susreo s talijanskim časnicima koji su bili pridodani Anti Paveliću. Oni su mu u vezi s talijansko-hrvatskim odnosima ispričali "jako zanimljive stvari", na temelju čega je Ricciardi u dnevniku zapisao: "(...) naši dobri hrvatski prijatelji ubrzo će postati naši dobri neprijatelji" (str. 125.). Očito je bila riječ o nesuglasicama oko utvrđivanja granica između Italije i NDH, koje će biti određene Rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941., o čemu i Ricciardi piše u svojim dnevničkim bilješkama (str. 125.–127.). Ricciardi i pukovnik Riccardo Fazio di Nasari posjetili su 26. svibnja 1941. i Vladka Mačeka, vođu HSS-a, na njegovu imanju u Kupincu. Kako Ricciardi bilježi u dnevniku, Maček na njega nije ostavio dojam državnika, nego više imućnog seljaka koji se isključivo brine za svoje seosko gospodarstvo. Maček je s talijanskim časnicima razgovarao na njemačkom jeziku. Izjavio je da je kao potpredsjednik jugoslavenske vlade učinio sve što je mogao kako bi bio izbjegnuto rat, odnosno napad sila Osovine na Jugoslaviju. Maček je iznio mišljenje da će rat još dugo trajati, pri čemu je Nijemce usporedio s lavom, a Britance s krokodilom – lav ne može pobijediti krokodila u vodi, a krokodil isto tako ne može poraziti lava na kopnu. Ricciardi je Mačeku kazao da je, na kraju krajeva, Hrvatska u tom ratu ipak dobro prošla jer je dobila svoju slobodu, ali mu je Maček odgovorio da Hrvatska nije slobodna ako njome vladaju ljudi koje narod ne želi, dodajući da bi na izborima Pavelić dobio zanemariv broj glasova hrvatskog naroda (str. 129.).

Ricciardi je tijekom boravka u Jastrebarskom nastavio posjećivati Zagreb. U svojim bilješkama primjećuje i izražava nezadovoljstvo provođenjem mjera protiv zagrebačkih Židova, koji moraju nositi posebne oznake (str. 130.). U bilješci od 17. srpnja navodi da je i njegova postrojba dala jednu ophodnju koja je trebala hvatati komuniste koji su pobjegli iz logora u Kerestincu, a bilježi i da je cijela zemlja uzbuđena zbog pojačane djelatnosti komunista (str. 141.). U vezi s ustaškim postrojbama Ricciardi je u dnevniku s nezadovoljstvom zabilježio da se u njima nalaze i mladići od 15 do 16 godina starosti, koji ne znaju rukovati oružjem, pa je zabunom dolazilo do međusobne pucnjave između ustaša i talijanskih vojnika (str. 142.–143.). Kada je Ricciardi 6. kolovoza 1941. posjetio Zagreb, primijetio je pojačane mjere sigurnosti, redarstveni sat i automobile s naoružanim redarstvenicima. Do ovoga je došlo nakon što su komunisti na skupinu ustaša bacili ručne bombe. Ranjeno je 28 ustaša, nakon čega su vlasti provele oštre mjere odmazde (str. 143.). Svakako, oba događaja, i onaj u Kerestincu i napad na ustaše u Zagrebu kraj Botaničkog vrta, poznata su u našoj historiografiji. U bilješkama iz rujna 1941. Riccardo zapisuje da je talijanska vojska, zbog “nereda” koje su uzrokovali i “četnici komunisti” i ustaše, preuzela upravu nad cijelim hrvatskim obalnim područjem. Do početka listopada 1941. i pukovnija “Saluzzo” stavljena je u stanje opreza zbog “iznimnog stanja u Bosni”, ali Riccardo se upravo tada vraća u Italiju na dodatno školovanje (str. 148.).

U knjizi su objavljene i fotografije koje je snimio Riccardo: prikazuju na primjer talijanske postrojbe tijekom napada na Kraljevinu Jugoslaviju u travnju 1941. i talijanske i postrojbe nove hrvatske države snimljene u Karlovcu u svibnju iste godine. Ipak su posebno zanimljive dvije fotografije Vladka Mačeka. Snimljene su kada su Mačeka, kako je spomenuto, krajem svibnja 1941. u Kupincu posjetili Ricciardi i pukovnik Fa-zio di Nasari.

Dnevnik poručnika Ricciardija predstavlja zanimljiv izvor za hrvatsku povijest u prvim tjednima postojanja NDH, primjerice zbog opisa posjeta talijanskih časnika Mačeku, kao i zbog opisa stanja u Zagrebu i Jastrebarskom u tom razdoblju.

NIKICA BARIĆ

Alan LABUS, *Politika i novine u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Plejada, Zagreb 2011., 299 str.

Knjiga Alana Labusa objavljena u ožujku 2011. u izdanju zagrebačke nakladničke kuće Plejada nastala je na osnovi autorove doktorske disertacije “Politika i novine: Saveznici i tisak NDH od Staljingradske bitke do pada Berlina” i magistarskog rada “Tisak NDH o svjetskim ratnim zbivanjima 1941.-1945.”. Središnja je tema knjige ratna i politička propaganda u tiskovnim medijima Nezavisne Države Hrvatske u Drugom svjetskom ratu (1941.–1945.), s naglaskom na njezinu pristupu Saveznicima. Zbog toga je autor gotovo tri četvrtine knjige posvetio “Saveznicima u tisku NDH” (str. 71.–267.). Prvo poglavlje istodobno je uvod (str. 9.–25.) u kojem su izneseni do-